

† Яго Сьветласьць Князь Мікалай Радзівілл, забіты на вайне 17 лістапада 1914 году.

МОВА

гаворана Кс. А. Астрамовічам 26 ліст. 1914 г. у дварэ Кухціцы Ігумен. пав. Мін. г. на паховінахъ Я. С. М. Радзівілла.

Браты мілыя!

Сьмерць ёсць карай за грэх перварodны, за той пералом права Божаго прабацькоў нашых Адама і Эвы. Кожын чалавек дзеля таго ўміраць мусіць. Страшна і прыкра глядзець на сьмерць старога, што дажыў веку. але куды страшней і смутней відзіць сьмерць маладога, поўнаго сіл і жару жыцьцёваго, поўнаго сьветлых думак і добрых замераў у будучыне.

Такі вось абраз мы бачым сягоньня. Стаім мы пры дамавіне с целам нябошчыка Яго Сьветласьці Князя Мікалая, катораму куля ўражая вырвала маладое жыцьцё, разлучыла з сямьёй, раднёй, з людзьмі, каторых нябошчык любіў усей душой і сэрцам.

Як без пары сярпом падрэзаны колас паў ён у расцьвеце жыцьця, паў як вялікі багатыр-ваяка, як добры грамадзянін, як верны сын свайго краю і бацькаўшчыны, як праўдзівы каталік ў абароне веры і праўды.

Нябошчык Князь радзіўся 4 ліпня 1880 году. Вучыўся спачатку ў школах Іезуітаў, а пасля ў Пазеўскім корпусе ў Петраградзе.

Як праўдзівы Князь-ваяка, патомак слаўных сваіх прэдкаў - князёў Літоўска - Беларускіх — чуў у сабе ваяўнічы дух і кроў іх, што жывой і бурнай крыніцай біла ў яго жылах; ня мог здаволіцца жыцьцём ціхім, гаспадарскім. Жаркая душа яго жадала чагось большаго, выжшэйшаго, слаўнаго, а сільная далонь яго рвалася да шаблі.

Малады князь упадабаў жыцьцё ваеннае. Калі разгарэлася вайна Англічан з Бурамі, Князь Мікола, як 16 летні юнак уступае да войска Англіцкаго і там гартуіцца ў жару бітвы, адзначаіцца нязломнай, стальной адвагай жаўнерскай. Нагараджаюць яго рангай капітана і ардэрамі.

Вярнуўшыся ў край свой, каб атпачыць і ахлынуць ад грому баёваго і скаштаваць ціхога жыцьця ў радзімай старонцэ — нядоўга цешыцца жыцьцём сямейным у хаце. Праз год некольні посьля Бурскай вайны падымаіцца бура на ўсходзе—Вайна Расеі з Японіяй. Як нязморaны багатыр-ваяка маладыКнязь уступае ў рады войска расейскаго і бьецца з японцамі пры аброне крэпасьці Порт-Артура.

MOWA

haworana Ks. A. Asramowiczam. 26 list. 1914 h. u dware Kuchcicy Igum. pow. Min. hub. na pachawinach J. S. M. Radziwiłła.

Braty miłyja!

Śmierć jość karaj za hrech pierwarodny, za toj pierałom pawa Bożaho prabaćkoŭ naszych Adama i Ewy. Kożyn czaławiek dziela taho ŭmirać musić. Straszna i prykra hladzieć na śmierć staroha, szto dażyŭ wieku, ale kudy strasznej i smutniej widzić śmierć maładoha, poŭnaho sił i żaru żyćciowaho, poŭnaho świetłych dumak i dobrych zamieraŭ ŭ buduczynie.

Taki woś abraz my baczym siahońnia. Staim my pry damawinie s ciełam niaboszczyka Jaho Świetłaści Kniazia Mikałaja, katoramu kula ŭrażaja wyrwała maładoje żyćcio, razłuczyła z siamjoj, radnioj, z ludźmi, katorych niaboszczyk lubiŭ ŭsiej duszoj i sercam.

Jak biez pary siarpom padrezany kołas paŭ jon ŭ razćwiecie żyćcia, paŭ jak wialiki bahatyr-wajaka, jak dobry hramadzianin, jak wierny syn swajho kraju i baćkaŭszczyny. jak praŭdziwy katalik ŭ abaronie wiery i praŭdy.

Niaboszczyk Kniaź radziŭsia 4 lipnia 1880 hodu. Wuczyŭsia spaczatku ŭ szkołach Jezuitaŭ, a pośla ŭ Pazieŭskim korpusie ŭ Pietrahradzie.

Jak praŭdziwy Kniaź-wajaka, patomak słaŭnych swaich predkaŭ—kniazioŭ Litoŭska-Biełaruskich—czuŭ u sabie wajaŭniczy duch i kroŭ ich, szto żywoj i burnaj krynicaj biła ŭ jaho żyłach; nia moh zdawolicca żyćciom cichim, haspadarskim. Żarkaja dusza jaho żadała czahoś bolszaho, wyższejszaho, słaŭnaho, a silnaja dałoń jaho rwałasia da szabli.

Małady kniaź upadabaŭ żyćcio wajennaje. Kali razharełasia wajna Anhliczan z Burami, Kniaź Mikoła jak 18 letni junak ustupaje da wojska Anhlickaho i tam hartuicca ŭ żaru bitwy, adznaczaicca niazłomnaj, stalnoj adwahaj żaŭnierskaj. Naharadżajuć jaho rangaj kapitana i arderami.

Wiarnuŭszysia ŭ kraj swoj, kab atpaczyć i achłynuć ad hromu bajowaho i skasztawać cichoha żyćcia ŭ radzimaj staronce — niadoŭha cieszycda żyćciom siamiejnym ŭ chacie. Praz hod niekolki pośla Burskaj wajny padymaicca bura na ŭschodzie. — Wajna Rasiei z Japonijaj. Jak niazmorany bahatyr-wajaka małady Kniaź ustupaje ŭ rady wojska rasiejskaho i bjecca z Japoncami pry abaronie krepaści Port-Artura.

У цяжкай хвілі асады Князь здабываіцца на чын дзіўнай адвагі. У кітайскай „джонце“ (маленкім чоўні) пераадзэты па кітайску, пераплывае нізамечаны між японскімі караблямі і прывозіць важныя весьці Курапаткіну, а ўзяўшы ад яго ліст да Стэссэля ізной так сама варочаіцца шчасьліва ў Порт-Артур. За гэты сьмелы багатырскі чын Цар наградзкае Князя ардэрам сьвятога Валадзімера і прызводзіць ў капітаны.

Посьля ў вайне Балканскіх славян с Туркамі, верны свайму прызваньню ўступае Князь Мікола ў Баўгарскае войска і там, як праўдзівы славянін бьецца за права і свабоду славянаў. Там так сама адзначаецца багатырствам і дастае нагароду і пахвалу ад караля Баўгарскаго. Зьмірыўшыся с туркамі, кал Баўгарыя пачала ваяваць з Сербіяй і Грэціяй ён верны Баўгарам ідзе на новы агонь і бьецца с грэкамі.

Урэшце ўзрываіцца страшная Эўрапэйская бура — цяперашняя вайна немцаў і аўстрыякаў з Сэрбіяй, Англіяй, Францыяй і Расеяй. Князь пад той час, калі немцы абяўляюць вайну, знаходзіўся за граніцай, як раз у Нямеччыне па дарозе з Франціі.

Як верны сын свайго краю і бацькаўшчыны, варачаіцца Князь назад у Францыю, адтуль — у Англію і праз Швецыю і Фінскую зямлю прыежджае ў Расею і тут з аружжэм у крэпкай руцце пасьпешае на поля бітвы і кладзе галаву сваю, як багатыр мучанік ў абароне ўсяго славянства. Паслушны прыказу свайго начальства с тры ма аскадронамі ўстрымаць наступ мно га раз большай нямецкай сілы — кідаіцца ў атаку і гіне ад кулі.

Але нябошчык Князь быў ня толькі добрым ваякам. Ён быў і разумным грамадзянінам. Гаспадарачы ў свабодным ад вайны часе ў сваім маёнтку ён зраб ў многа уляпшэньняў і паставў яго на даходным ступені. На полі, на лузе і ў лясох пакінаў сляды свае разумнай, старанай працы. Шмат заработку і хлеба даў бедным людзям, каторых шанаваў і любіў шчыра. Дбаў для іх і аб хлеб духоўны, будаваў касьцёлы і школы. У памяці простаго люду на век астанецца заслуга нябошчыка Князя.

Ен любіў і простую, беларускую мову і прычыніўся да яе пад, ему і да адраджэньня беларускаго народу. Прычыніўся і да карысьці агульнай грамадзянства, бо правеў да Жарновак жалезную дарогу — ветку, каторая дала лягчэйшы спосаб зносінаў людзей адных з другі-

U ciażkaj chwili asady Kniaź zdabywaicca na czyn dziŭnaj adwahi. U kitajskaj „dżonce“ (maleńkim czoŭni) pieraadziety pa kitajsku, pierapływaje nizamieczany miży japonskimi karablami i prywozić ważnyja wieści Kurapatkinu, a ŭziaŭszy ad jaho list da Stessela iznoŭ tak sama waroczaicca szczaśliwa ŭ Port-Artur. Za hety śmieły bahatyrski czyn Car nahradżaje Kniazia arderam światoha Waładzimiera i pryzwodzić ŭ kapitany.

Pośla ŭ wajnie Bałkanskich sławian z Turkami, wierny swajmu pryzwańniu ŭstupaje Kniaź Mikoła ŭ rady Baŭharskaho wojska i tam, jak praŭdziwy sławianin bjecca za prawa i swabodu sławianaŭ. Tam tak sama adznaczaicca bahatyrstwam i dastaje naharodu i pachwału ad karala Baŭharskaho. Zmiryŭszysia s turkami, kali Baŭharyja paczała wajawać z Serbijaj i Hrecijaj jon wierny baŭharam idzie na nowy ahoń i bjecca z hrekami.

Ureszcie ŭzrywaicca strasznaja Eŭrapejskaja bura — ciapierasznaja wajna niemcaŭ i aŭstryjakaŭ z Serbijaj, Anhlijaj, Francijaj i Rasiejaj. Kniaź pad toj czas, kali niemcy abjaŭlajuć wajnu, znachodziŭsia za hranicaj, jak raz u Niamieczynie pa darozie z Francii.

Jak wiarny syn swajho kraju i baćkaŭszczyny, waraczaicca Kniaź nazad u Franciju, adtul ŭ Anhliju i praz Szweciju i Finskuju ziamlu pryjeżdżaje ŭ Rasieju i tut z arużżem u krepkaj rucce paśpieszaje na pola bitwy i kładzie hаławu swaju jak bahatyr-muczanik ŭ abaronie ŭsiaho sławianstwa. Pasłuszny prykazu swajho naczalstwa s tryma askadronami ŭstymać nastup mnoha raz bolszaj niamieckaj siły—kidaicca ŭ ataku i hinie ad kuli.

Ale niaboszczyk Kniaź byŭ nia tolki dobrym wajakam. Jon byŭ i razumnym hramadzianinam.

Haspadaraczy ŭ swabodnym ad wajny czasie ŭ swaim majontku jon zrabiŭ mnoha ulapszeńniaŭ i pastawiŭ jaho na dachodnym stupieni. Na poli, na łuzie i ŭ lasoch pakinaŭ ślady swajej razumnaj, starannaj pracy. Szmat zarabotku i chleba daŭ biednym ludziam, katorych szanawaŭ i lubiŭ szczyra. Dbaŭ dla ich i ab chleb duchoŭny, budawaŭ kaścioły i szkoły.

U pamiaci prostaho ludu na wiek astaniecca zasłuha niaboszczyka Kniazia.

Jon lubiŭ i prostuju, biełaruskuju mowu i pryczyniŭsia da jaje padjomu i da adradżeńnia biełaruskaho narodu. Pryczyniŭsia i da karyści ahulnaj hramadzianstwa, bo prawioŭ da Żarnowak żaleznuju darohu — wietku, katoraja dała

мі і прыгарнула соткі людзей бязпрытомных.

Урешцэ нябошчык Князь быў добрым панам і верным сынам каталіцкаго Касьцёла.

Жывучы часта ў сваім двары, ён стараўся асаладзіць горкую долю парабка. Ні папускаў яго ў абіду. Калі хто зьвертаўся да яго са скаргай, зараз-же сам разглядаў справу і спраўджываў, ці ня было крыўды і выдаваў суд справядлівы. А пільная і шчырая праца гаротнаго люду ніколі не абыходзілася без ласкі Князявай.

Што нябошчык быў добрым панам — сьветчыць апошняя прыслуга яго падданых, каторыя на плячах уласных несьлі цела свайго добраго і справядліваго Князя праз 8 блізка вёрст.

Як сын праўдзівы Касьцёла сьвятога ў свабодных ад войнаў хвілях выпаўняў абавязкі рэлігійныя, ні шкадаваў грошай на добрыя мэты, як будоўка прыбыткаў Божых, прытулкі для убогіх і т. д.

Як кожны з нас быў грэшным, алэ атпакутаваў за грахі свае — крывёй сваей уласнай змыў іх і пашоў да Цара Нябеснаго атрымаць карону вечнаго шчасьця, якому ўжо канца і меры ня будзе.

Браты дарагія!

Сьмерць Князя — гэта вялікая страта для ўдавы — Княгіні. Гэта страта ўсіх людзей дваровых і ўсяго беларускаго народу. У асобе нябошчыка Князя беларусы трацяць шчыраго абаронцу справы іх адраджэньня, трацяць яго ў тым часе, калі займаецца зара новаго лепшаго жыцьця, калі заглядае слонцэ і ў іх ваконцэ.

Цяжкая туга і сум агартае кожнаго з нас пры мысьлі, што трэба разстацца з Князям Міколай.

За хвілю цела яго будзе аддадзено зямліцы. Развітайцеся ж з ім у час апошні. Рабіў ён Вам добра і вы яму будзьця за тое адплатнымі. Ні забывайця сягоньня і заўсёды аб ім у сваіх малітвах. Помніця, што сягоньня хаваім Князя, а заўтра пахаваюць моʻ кагоколяк і з нас. Вось бярыма прыклад ад нябошчыка. Нікога ня крыўдзьма, ні чапайма без пытаньня нічога чужога, ні бажымася, ня прысягайма фалшыва.

Пільнуймася прыказаў Божых. Жывіма па праўдзе, выпаўняйма шчыра і сумленна свае абавязкі любіма Бога і бліжняго, а напэўна і мы дачакаім умерці па хрысьціянску. „Шчасьлівыя, што ў Богу уміраюць. Амэн.

lahczejszy sposab znosinaŭ ludziej adnych z druhimi i pryharnuła sotki ludziej biazprytomnych. Ureszcie nieboszczyk Kniaź byŭ dobrym panam i wiernym synam katalickaho Kaścioła.

Żywuczy czasta ŭ swaim dware, jon staraŭsia asaładzić horkuju dolu parabka. Ni papuskaŭ jaho ŭ abidu. Kali chto źwiertaŭsia da jaho sa skarhaj, zaraz-że sam razhladaŭ sprawu i spraŭdżywaŭ, ci nia było kryŭdy i wydawaŭ sud sprawiedliwy. A pilnaja i szczyraja praca harotnaho ludu nikoli nie abychodziłasia biez łaski Kniaziowaj.

Szto nieboszczyk byŭ dobrym panam świetczyć aposzniaja prysłuha jaho paddanych, katoryja na płaczach ŭłasnych nieśli cieła swajho dobraho i sprawiedliwaho Kniazia praz 8 bliska wiorst.

Jak syn praŭdziwy Kaścioła światoha ŭ swabodnych ad wojnaŭ chwilach wypaŭniaŭ abawiazki relihijnyja, ni szkadawaŭ hroszaj na dobryja mety, jak budoŭka prybytkaŭ Bożych, prytułki la ŭbohich i t. d.

Jak kożny z nas byŭ hresznym, ale atpakutawaŭ za hrachi swaje — krywioj swajej ŭłasnaj zmyŭ ich i paszoŭ da Cara Niabiesnaho otrymać karonu wiecznaho szczaścia, jakomu ŭżo kanca i miery nia budzie.

Braty darahija!

Śmierć Kniazia—heta wialikaja strata dla ŭdawy-Kniahini. Heta strata ŭsich ludziej dwarowych i ŭsiaho biełaruskaho narodu. U asobie nieboszczyka Kniazia biełarusy traciać szczyraho abaroncu sprawy ich adradżeńnia, traciać jaho ŭ tym czasie kali zajmaicca zara nowaho lepszaho życcia, kali zahladaje słonce i ŭ ich wakonce.

Ciażkaja tuha i sum ahartaje kożnaho z nas pry myśli, szto treba rozstacca z Kniaziam Mikołaj.

Za chwilu cieła jaho budzie addadzieno ziamlicy. Razwitajcisia-ż z im ŭ czas aposzni. Rabiŭ jon wam dobra i wy jamu budźcia za toje adpłatnymi.

Ni zabywajcia siahońnia i zaŭsiody ab im u swaich malitwach. Pomnicia, szto siahońnia chawaim Kniazia, a zaŭtra pachawajuć mo' kahokolak i z nas. Woś biaryma prykład ad nieboszczyka. Nikoha nia kryŭdźma, ni czapajma biez pytańnia niczoha czużoha, ni bażymasia, nia prysiahajma fałszywa.

Pilnujmasia prykazaŭ Bożych. Żywima pa praŭdzie, wypaŭniajma szczyra i sumlenna swaje abawiazki, lubima Boha i bliżniaho, a napeŭna i my daczakaim umierci pa chryścijansku. „Szczaśliwyja, szto ŭ Bohu umirajuć. Amen.

DRUKARNIA „ZNICZ" WILNO.